

گفتگوهای سقراطی در تعلیم و تربیت: دلایل و نتایج

سخنران اصلی: دکتر آن پیلگرن¹

چکیده

سمینارهای سقراطی مدت هاست که به طور بین المللی توسط فیلسوفان به عنوان مکملی برای تدریس و تربیت مورد استفاده قرار می گیرند. اما، معیارها و تاثیرات این روش شناسی از جمله این که این تاثیرات چگونه به دست می آیند کاملاً مورد بررسی و به طور نظام مند مورد تجزیه و تحلیل قرار نگرفته اند. این مقاله گزارشی از پایان نامه ای در مورد بررسی معیارها و تاثیرات فلسفیدن با کودکان در سمینارهای سقراطی است (پیلگرن، 2008).

سنت های مختلف سقراطی مجموعه ای از گام های روش شناختی برای رسیدن به اهداف مشابه را توصیف می نمایند. انتظار می رود که عادات فکری و مکالمه ای ذهن با استفاده از این گام ها درونی سازی گردند.

در این مطالعه شانزده سمینار که در طول مدت سه سال برای کودکان شش تا شانزده ساله مورد استفاده قرار گرفته تجزیه و تحلیل شده است. زبان بدنی و تعاملات گروهی دانش آموزان از طریق رویکردی پدیدارشناختی تجزیه و تحلیل شدند. تجزیه و تحلیل متمرکز بر این بود که فرهنگ سمینار چگونه تدریس و آموخته می شود و آیا روش شناسی مورد نظر تفاوتی را ایجاد می نماید یا نه.

تجزیه و تحلیل نشان می دهد که شرکت کنندگان ماهر، به مرور زمان، تعاملشان را به گفتگویی «پرسشگرانه» تبدیل کردند و وضع و میزان توانایی بلاغی (انفرادی) به ارتباطی مشارکتی تر تغییر پیدا کرد. یادگیری دانش آموزان با یک رشته گام هایی پیشرفت نمود که با ایده آل مورد انتظار متفاوت بود. توانایی تسهیل کننده برای مقابله با شکستن قوانین و خلق محیطی امن برای کاوش فکری بسیار مهم بود. یافته ها نشان داده است که حرکات «خاموش» ظرفیتی مانند حرکات دست و نگاه ها به حفظ فرهنگ سمیناری مولد و برابری طلب (egalitarian) کمک می کند. مهارت های فکری شرکت کنندگان شان در طول زمان پیشرفت نمود و از نسبی گرایی به آزمون انتقادی تکامل یافت.

واژگان کلیدی: گفتگوی سقراطی، عادات فکری، تعامل گروهی، فرهنگ سمینار

¹ - دانشگاه استکهلم سوئد

رویکردی منطقی به ساختار علوم فلسفی

سخنران اصلی: دکتر لطف الله نبوی¹

به تعبیر زیبایی «پوآنکاره» فیلسوف و ریاضیدان بزرگ فرانسوی «همانگونه که یک خانه مجموعه آشفته ای از سنگ و آجر و سیمان نیست، علم نیز مجموعه آشفته ای از داده ها و اطلاعات نیست». به عبارت دیگر ساختار و ساختمان یک علم بدون وجود نوعی نظم و نظام، سبک و سیاق و اصل و فرع بر پا نمی شود و در یک کلمه «ساختار یک علم مبتنی بر یک منطق درونی است».

به منظور یافتن پاسخی برای «منطق علم» (*logic of science*) بدون تردید باید به «علم منطق» (*science of logic*) مراجعه کرد چرا که منطق علم، ظهور و بروز «عملی» و «اعمالی» علم منطق است و این نکته همواره مورد تاکید فیلسوفان و روش شناسان بزرگی همچون افلاطون، ارسطو، ابن سینا، دکارت، کانت، تارسکی، پوپر و... بوده است و از آنجا که علم منطق به دو بخش اصلی «منطق قیاسی» (*deductive logic*) و «منطق استقرایی» (*inductive logic*) تقسیم می شود، علوم را نیز به عنوان ظهور عملی و خارجی آن باید به دو گروه کلی «علوم قیاسی» (*deductive sciences*) و «علوم استقرایی» (*inductive sciences*) تقسیم و طبقه بندی نمود.

در این گفتار، پس از تعریف دقیق قیاس و استقراء و نقد دیدگاه عرفی و رایج در تعریف این دو مفهوم بنیادی، ضمن تاکید بر ساختار قیاسی و استقرایی علوم و توضیح اجمالی هر یک به بررسی تفصیلی تر ساختار قیاسی و اصل موضوعی حاکم بر علوم فلسفی (معرفت شناسی، متافیزیک، فلسفه علوم) و روش شناسی منبعث از آن می پردازیم.

در این بحث هم چنین بر این نکته تاکید می شود که عدم توجه به ضوابط منطقی در علم و روش های علمی چه بسا بشر را به نوعی نسبیت، فردیت و شکاکیت علمی سوق دهد، چیزی که باید به شدت از آن پرهیز نمود.

¹ - استاد دانشگاه تربیت مدرس

بررسی تطبیقی روش‌ها و رویکردهای غالب در روش تحقیق پایان نامه‌های رشته فلسفه تعلیم و تربیت

سید مجتبی آل علی^۱، احمدخدایی نصر^۲، امیرنوری زاده^۳، یحیی سالاری^۴

بیان مساله

ضرورت پرداختن به روش‌ها و رویکردهای پژوهش در رشته‌های علوم انسانی همزمان با هویدا شدن اهمیت روش‌شناسی در تحقیق‌ها و پژوهش‌های علوم طبیعی بر دانشمندان حیطه علوم انسانی مبرهن و واضح شد. از این رو در ابتدای امر سعی کردند با تمسک به روش‌های به کار گرفته شده در قلمرو علوم طبیعی به این دغدغه پاسخ دهند. در نتیجه با تعریف عملیاتی مفاهیم و به کارگیری روش‌های کمی نگر در آزمون فرضیات تحقیق، این راه را برای علوم انسانی هموار کنند. اما با نقادی کمیت‌نگری در عرصه علوم انسانی توسط کسانی چون ویلهم دیلتای، ادموند هوسرل، رنه گنون، ماکس وبر، رابین گالینکود، پیتر وینچ، و نظایر آنان، ... رویکرد‌های جدیدی در خصوص چپستی علوم انسانی ظاهر شد.

این جدال‌ها و منازعات فکری، نمود و انعکاس بیشتری در زمینه‌هایی چون فلسفه تعلیم و تربیت داشت. علت را می‌توان در چهره ژانوسی (ماهیت دوگانه) این رشته علمی دانست. زیرا از طرفی به خاطر وجه تعلیم و تربیتی آن که به مطالعه تجربی پدیده‌های تربیتی و گردآوری داده‌های مشاهده پذیر می‌پردازد وجه کمی آن تجلی می‌کند و روح کمی‌نگری در آن خود را به رخ می‌کشد و از طرف دیگر، به دلیل وجه فلسفی و انتزاعی آن، روش‌های کیفی ادعای محقق بودن برتری در روایی و پایایی تحقیق را دارند.

¹- دانشجوی کارشناسی ارشد 89 رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش دانشگاه شاهد،

mojtaba.aleali@gmail.com

²- دانشجوی کارشناسی ارشد 88 رشته تاریخ و فلسفه دانشگاه تهران،

khodayeenasr@gmail.com

³- فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد 88 رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش،

amirnoorizadeh.1362@gmail.com

⁴- کارشناسی ارشد رشته مدیریت آموزشی دانشگاه ارومیه

این اختلاف نگاه‌ها و چالش‌ها نظری در باب روش تحقیق در جهان بازتابی مشهود و عینی در باب روش‌های تحقیق در رشته فلسفه تعلیم و تربیت در بین اندیشمندان این رشته در داخل کشورمان داشته‌است. به گونه‌ای که میتوان این را از روی پژوهش‌های راهبری شده توسط آنها به وضوح تشخیص داد.

هرچند از وجود رویکرد‌های متفاوت و مختلف پژوهش در دانشگاه‌ها مطلع هستیم، اما نه آمار دقیق از روش‌های موجود داریم و نه مشخص است کدام روش و رویکرد غالب و کدام روش و رویکرد مغلوب هستند. از طرف دیگر، پیشی گرفتن رویکرد و روش‌هایی خاص در یک دانشگاه، جای بررسی و تحلیل را بیش از پیش می‌تواند ذهن هر محقق تربیتی را با خود درگیر نماید. مشخص شدن این موضوع به ما کمک می‌کند که تا رویکرد‌ها و روش‌های غالب در هر دانشگاه را تشخیص دهیم. تشخیص این موضوع سبب می‌شود رویکرد نظری دانشگاه‌ها و همچنین پایایی تحقیق‌های انجام شده در آن دانشگاه را به مرحله ظهور رسانیم.

از مزایای این جریان می‌توان به طور خلاصه به موارد ذیل اشاره نمود: مشخص شدن رویکرد‌های هر دانشگاه رشته فلسفه تعلیم و تربیت، آسیب‌شناسی روش‌های تحقیق در دانشگاه‌های مذکور، اعتبارسنجی نحوه پژوهش در دانشگاه، تشخیص رویکرد نظری هر دانشگاه، بستر سازی برای نقد رویکرد نظری هر دانشگاه و درخواست از هر دانشگاه برای دفاع از رویکرد مورد اتخاذ خود، بستر سازی برای تولید نظریه در زمینه روش تحقیق در رشته فلسفه تعلیم و تربیت.

سوالات پژوهش

- رویکرد‌های مورد استفاده در پایان‌نامه‌های رشته فلسفه تعلیم و تربیت در مقطع ارشد و دکتری دانشگاه‌های تهران، علامه طباطبایی، شاهد، تربیت مدرس، الزهرا در سال‌های 88-83 چه می‌باشد؟
- روش‌های مورد استفاده در پایان‌نامه‌های رشته فلسفه تعلیم و تربیت در مقطع ارشد و دکتری دانشگاه‌های تهران، علامه طباطبایی، شاهد، تربیت مدرس، الزهرا در سال‌های 88-83 چه می‌باشد؟

- رویکرد غالب در پایان‌نامه‌های رشته فلسفه تعلیم و تربیت در مقطع ارشد و دکتری دانشگاه‌های تهران، علامه طباطبایی، شاهد، تربیت مدرس، الزهرا در سال‌های 83-88 چه می‌باشد؟
- روش‌های غالب مورد استفاده در پایان‌نامه‌های رشته فلسفه تعلیم و تربیت در مقطع ارشد و دکتری دانشگاه‌های تهران در سال‌های 83-88 چه می‌باشد؟
- نقد‌های وارده به پژوهش‌های انجام‌شده رشته فلسفه تعلیم و تربیت در دانشگاه‌های تهران، علامه طباطبایی، شاهد، تربیت مدرس، الزهرا در سال‌های 83-88 چه می‌باشد؟

چهار چوب نظری

با نظر بر اینکه رشته فلسفه تعلیم و تربیت ماهیت دوگانه‌ای دارد یعنی از یک طرف بعد فلسفی آن، که نظری است و بعد تربیتی آن، که بیشتر کاربردی است. در این راستا، رویکرد‌ها و روش‌های تحقیق مورد استفاده در پایان‌نامه‌های این رشته در یک سیالیت نظری - کاربردی و کمی و کیفی می‌باشند. اما با تحلیل دقیق روش‌ها و رویکرد‌های پایان‌نامه‌ها، یک جهت‌دهی قابل تشخیص است که امکان دارد این جهت‌دهی عمدی یا غیر عمدی باشد. از طرف دیگر، انتظار بر این است که رویکرد‌ها و روش تحقیق (و حتی موضوع پایان‌نامه‌ها) مرتبط با رشته فلسفه تعلیم و تربیت باشد، اما با تحلیل دقیق این نکته هویدا می‌شود که در برخی موارد انحراف‌هایی از این قاعده قابل تشخیص است. توضیح بیشتر اینکه، برای بررسی هر موضوع تحقیق بایستی از روش مناسب و مرتبط یاری جست‌وجو تا با سطح اطمینان بالایی به صحت نتایج آن پژوهش امیدوار شد. اما، در برخی از رشته‌ها، به دلایلی چون: قوت داشتن نگرش‌ها و نگاه‌های خاص به این رشته توسط تعدادی از استادان آن دانشگاه، عدم استفاده از روش تحقیق مناسب برای موضوع تحقیق مورد نظر، نتایج مورد نظر تحقق نیافته است.

با این وجود در این نوشتار با بررسی رویکرد و روش‌های تحقیق پایان‌نامه‌های موجود رشته فلسفه تعلیم و تربیت در مقطع ارشد و دکتری دانشگاه‌های تهران، علامه طباطبایی، شاهد، تربیت مدرس، الزهرا در سال‌های 83-88، سعی در آشکار نمودن میزان تبعیت از رویکرد و روش‌های تحقیق رشته فلسفه تعلیم و تربیت می‌باشیم.

روش‌ها

الف: روش اسنادی: پایان‌نامه‌های موجود در رشته فلسفه تعلیم و تربیت تحلیل اسنادی می‌شوند.

ب): روش تحلیل محتوا: برای بررسی رویکرد و روش‌های به کار گرفته شده در پژوهش‌ها از روش تحلیل محتوا استفاده می‌شود.

ج) روش استنتاج: در برخی مواد با مشخص نبودن روش تحقیق در پژوهش، بر اساس تحقیق انجام شده رویکرد و روش تحقیق استنتاج می‌شود. این کار در مورد سایر پایان‌نامه‌ها با انطباق صحت این استنتاج با روش گفته شده در پایان‌نامه انجام می‌شود.

یافته‌ها

یافته‌ها حاکی از آن است که روش‌های غالب در دانشگاه‌های تربیت مدرس، تهران و علامه طباطبایی با روش‌های کیفی و از نوع تحلیلی و استنتاجی است. اما در دانشگاه شاهد روش‌های کمی غالب‌اند و بیشتر روش‌های توصیفی پیمایش و علی‌مقایسه‌ای به کار می‌رود. از طرف دیگر روش تحقیق پایان‌نامه‌های دانشگاه الزهرا در یک حالت سیالی بین روش کمی و کیفی است.

نتایج و پیشنهادها

با نظر بر اینکه نتایج این نوشتار بایستی با استفاده از جداول و تحلیل‌های آماری بیان گردد، لذا در مجموع می‌توان به این نکته اشاره نمود که در دانشگاه تهران، به دلیل جهت‌گیری‌های خاص تعدادی از اساتید، رویکردها و روش‌های تحقیق بیشتر فلسفی-کیفی است. دانشگاه الزهرا در یک حالت درماندگی در استفاده از رویکردها و روش‌های تحقیق مرتبط با رشته‌های فلسفه تعلیم و تربیت قرار دارد. از طرف دیگر، به دلیل اینکه، تعدادی از پایان‌نامه‌های دانشجویان در کتابخانه‌ها موجود نیست، لذا شایسته بنظر می‌رسد که پژوهش دقیقی در زمینه پایان‌نامه‌های موجود در این دانشگاه‌ها صورت پذیرد.

منابع

- 1- کلیه پایان‌نامه‌های ارشد و دکتری دانشگاه‌های تهران، شاهد، تربیت مدرس، علامه طباطبایی.
- 2- باقری، خسرو؛ سجادیه، نرگس؛ توسلی، طیبه (1389)، رویکردها و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی.
- 3- باقری، خسرو (1387). درآمدی بر فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران؛ اهداف، مبانی و اصول، جلد اول، تهران: انتشارات علمی فرهنگی.
- 4- بازرگان، عباس؛ سرمد، زهره؛ حجازی، الهه (1384). روش‌های تحقق در علوم رفتاری، تهران: انتشارات آگاه.
- 5- حافظ‌نیا، محمد رضا (1381). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران: سمت.
- 6- دلاور، علی (1376). روش‌های تحقیق در روانشناسی و علوم رفتاری، تهران: انتشارات پیام نور.
- 7- صادق‌زاده، علی‌رضا؛ حسنی، محمد؛ کشاورز، سوسن؛ احمدی، آمنه (1388). گزارش‌نهایی تلفیق یافته‌های مطالعات نظری، بنیان تحول راهبردی در نظام جمهوری اسلامی ایران، تهران: شورای عالی آموزش.
- 8- فرجی، نصرالله (1389). روش‌های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، تهران: پوران پژوهش.
- 9- پایان‌نامه‌های رشته فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه تهران از سال 1383-1388 در مقطع ارشد و دکتری.
- 10- پایان‌نامه‌های رشته فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه تربیت مدرس از سال 1383-1388 در مقطع ارشد و دکتری.
- 11- پایان‌نامه‌های رشته فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه علامه طباطبایی از سال 1383-1388 در مقطع ارشد و دکتری.
- 12- پایان‌نامه‌های رشته فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه شاهد از سال 1383-1388 در مقطع ارشد و دکتری.